

**SPECYFIKA NAUCZANIA ARCHEOLOGII
ŚRÓDZIEMNOMORSKIEJ NA UNIWERSYTECIE
IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
W KONTEKŚCIE TEMATÓW PODEJMOWANYCH
W PRACACH DYPLOMOWYCH¹**

**THE SPECIFICITY OF TEACHING MEDITERRANEAN
ARCHAEOLOGY AT ADAM MICKIEWICZ UNIVERSITY IN
POZNAŃ: A STUDY OF DIPLOMA THESIS TOPICS**

Jędrzej Hordecki

Wydział Archeologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
jedrzej.hordecki@amu.edu.pl

Patrycja Filipowicz

Wydział Archeologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
patrycja.filipowicz@amu.edu.pl
ORCID: 0000- 0002-2080-7499

ABSTRACT: The article explores the specificities of teaching Mediterranean archaeology at Adam Mickiewicz University in Poznań, within the context of the Oriental and Ancient Archaeology specialization. Using a comprehensive analysis of 258 diploma theses defended between 2004 and 2024, it identifies dominant research trends, thematic interests, and their alignment with the faculty's academic programs and research priorities. The findings reveal a gradual broadening of the discipline's scope to include pre-historic and ancient studies of the Mediterranean and neighboring regions. This trend mirrors shifts in student interests and academic discourse on integrating traditional and modern archaeological methodologies. The study provides a reflective evaluation of the specialization's contribution to Polish academic traditions and its potential future directions.

¹ Artykuł został przygotowany w związku z 25-leciem wznowienia kształcenia w zakresie archeologii śródziemnomorskiej (dawniej wykładanej jako archeologia klasyczna) na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, które zainicjowano w Instytucie Prahistorii w 1999 roku.

Badania nad obszarem basenu Morza Śródziemnego są silnie zakorzenione w polskiej tradycji akademickiej. Prowadzone są we wszystkich najważniejszych ośrodkach naukowych. Jednak zakres badań, jak również przyjęta nazwa takiej specjalizacji różnią się w zależności od jednostki.

Jak zauważa Franciszek Stępniewski, w polskiej tradycji adekwatna nazwa dla badań archeologicznych obszaru Śródziemnomorza brzmi „archeologia śródziemnomorska”. Do czasów drugiej wojny światowej ekwiwalentem tego terminu była „archeologia klasyczna”. Po drugiej wojnie światowej w agendę prac i badań włączone zostały też inne obszary, niebędące w tradycyjnej przestrzeni zainteresowań archeologów klasycznych. Tak więc poza Grecją i Rzymem, wraz z prowincjami rzymskimi, w orbicie jej zainteresowań pojawiły się archeologia Egiptu i Nubii, archeologia egejska i archeologia Mezopotamii. Archeologia śródziemnomorska odnosi się zatem do szerokiego zakresu badania krajów położonych w basenie Morza Śródziemnego (Stępniewski, 2012a).

Na uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wybrano jednak jeszcze inny kierunek. Nauczanie archeologii basenu Morza Śródziemnego funkcjonuje tu w ramach specjalizacji nazwanej w 2004 roku „archeologia orientalna i antyczna (AOiA)”. Wcześniej, od 1999 roku, funkcjonowała specjalizacja o nazwie „archeologia śródziemnomorska”. Rok 2024 jest w tym kontekście szczególnie, ponieważ właśnie w tym roku przypada 20. rocznica obrony pierwszej pracy magisterskiej pisanej w ramach tej specjalności oraz 25. rocznica pierwszej rekrutacji studentów rozpoczynających wówczas jednolite jeszcze 5-letnie studia magisterskie.

Jest to w naszym odczuciu doskonały moment, aby zastanowić się, w jakim miejscu znajduje się archeologia orientalna i antyczna na UAM i w jakim kierunku zmierzają lub może zmierzać. W celu realizacji tego zadania przeanalizowaliśmy tematy prac dyplomowych obronionych w ramach specjalizacji od momentu jej powstania. Na tej podstawie pokażemy, jakie obszary znajdują się w głównej orbicie zainteresowań studentów, jakimi okresami zajmują się najczęściej i jakie tematy podejmują. Pokażemy też, jak zainteresowania badawcze studentów korespondują z programem studiów, badaniami prowadzonymi przez Wydział Archeologii UAM i zainteresowaniami naukowymi kadry dydaktycznej.

W ten sposób przedstawimy, jak archeologia śródziemnomorska w Poznaniu jest rozumiana przez studentów, jak zmieniała się z ich perspektywy i jakie są ich oczekiwania względem tego, jakie tematy powinny być podejmowane w ramach dydaktyki. Będzie to zatem pytanie, czym jest i jak daleko może zmieniać się archeologia orientalna i antyczna w Poznaniu.

ARCHEOLOGIA KLASYCZNA I ŚRÓDZIEMNOMORSKA – KONTEKST FUNKCJONOWANIA

Archeologia śródziemnomorska odnosi się do wszystkich krajów i obszarów leżących w basenie Morza Śródziemnego i wykorzystania do ich badania wszystkich metod przynależnych archeologii. Jednak poza granicami Polski akcent na różnice

między tymi pojęciami jest położony nieco w innym miejscu. Archeologia klasyczna tradycyjnie wpisuje się w obszar studiów klasycznych i koncentruje się głównie na Grecji, Rzymie oraz prowincjach rzymskich. Poza archeologicznymi metodami metodyczno-metodologicznymi archeologia klasyczna zawsze silnie kierunkowała się w stronę badania zabytków sztuki i dzieł filologicznych (Bugaj, 2013, 2011). Archeologia śródziemnomorska jest natomiast postrzegana coraz bardziej jako alternatywa lub zastępstwo dla archeologii klasycznej, przejmując od niej obszar zainteresowań, ale odrzucając tradycję badań i skupiając się jedynie na adaptacji metod rozwijanych w innych gałęziach archeologii (Versluys, 2011). Archeologia basenu Morza Śródziemnego jest z kolei jak najbardziej współczesnym konceptem starającym się pogodzić oba podejścia.

W początkach istnienia dyscypliny archeologia jako nauka oznaczała całość badań podejmowanych głównie w obszarze występowania pozostałości grecko-rzymskich. Z czasem, gdy wykształciło się również zainteresowanie innymi niż grecko-rzymskie pozostałościami, archeologia skupiona na tych obszarach została opatrzona przymiotnikiem „klasyczna”. Jednak główny nurt jej zainteresowań pozostał niezmienny (Rekowska-Ruszkowska, 2012).

Ostatnich 250 lat formowania, rozwoju i namysłu nad archeologią klasyczną skutkuje bardzo niejednorodnym jej obrazem. Podejmowane są próby zdefiniowania jej zakresu czasoprzestrzennego, a także podstawowej bazy źródłowej i podstaw metodologicznych, jednakże, jak do tej pory, nie doprowadziły one do uformowania jednej spójnej definicji (por. np. Dyson, 1993; Snodgrass, 2012). Z jednej strony archeologia klasyczna funkcjonuje w myśleniu akademickim jako nieco anachroniczna, posługująca się własnymi źródłami i niebiorąca udziału w dyskursie metodologicznym archeologii. Z drugiej natomiast coraz częściej włącza do badań nowoczesne metody i techniki, co powoduje rozdźwięk między samymi archeologami klasycznymi nie mogącymi dojść do porozumienia co do rzeczywistego zakresu i przedmiotu ich studiów (Morris, 2004).

W kontekście badań nad kulturami basenu Morza Śródziemnego ważnym zagadnieniem jest również kwestia dużych archeologii tematycznych, jakimi są archeologia egejska, starożytnego Bliskiego Wschodu, Egiptu oraz Nubii. Powstały one na drodze naturalnego rozwoju archeologii klasycznej i coraz dalszego cofania się w przeszłość i uwzględnienia specyfik regionalnych. Archeologia egejska zajmuje się obszarem wokół Morza Egejskiego w okresie neolitu i w epoce brązu (Nowicki, Lewartowski, 2012). Podobnemu okresowi, rozciągánemu często również na epokę żelaza aż po czasy Aleksandra Wielkiego (IV wiek p.n.e.), na obszarze wschodniego basenu Morza Śródziemnego odpowiada archeologia starożytnego Bliskiego Wschodu lub archeologia Mezopotamii (Stępniewski, 2012b). Dla terenów afrykańskich odpowiednimi archeologami tematycznymi są archeologia Egiptu, zajmująca się czasami faraonскими od IV tysiąclecia po IV wiek p.n.e., oraz archeologia Nubii, obejmująca całą historię Nubii od Neolitu, z wyłączeniem okresu podporządkowania tego obszaru Egipcjom, co jest przynależne do archeologii Egiptu (Godlewski, 2012; Rzepka, Wodzińska, 2012). Pozostałe obszary basenu Morza Śródziemnego zwykle należą do

odpowiednich mniejszych, regionalnych lub krajowych archeologii tematycznych. Ze względu jednak na obecność Greków, a zwłaszcza Rzymian w całym właściwie obszarze Morza Śródziemnego, okresy, w których oni kontrolowali poszczególne obszary, są włączane do archeologii klasycznej. Tak dzieje się również w przypadku wspomnianych archeologii Bliskiego Wschodu czy Egiptu.

Kwestia wspólnego zdefiniowania wszystkich cząstkowych archeologii tematycznych jest bardzo trudna. Wydawać by się mogło, że zastosowanie określenia archeologia śródziemnomorska rozwiąże wiele spornych kwestii. Jednak nie można traktować jej jako jedynie nakładki pojęciowej, gromadzącej wszystkie pozostałe archeologie tematyczne. Należy bowiem pamiętać, że każda z nich posługuje się określonym aparatem badawczym, ma dostęp do różnych źródeł, co jest często determinowane przez badany okres; dysponuje tradycją powstałą w ciągu lat rozwoju. Niemożliwe jest zatem połączenie wszystkich tych dyscyplin w jedną przez proste włączenie ich pod szyld wspólnej nazwy.

Próby takie są jednak podejmowane, choćby w Holandii, gdzie uproszczenie i ujednoczenie edukacji w obrębie archeologii klasycznej doprowadziło do stworzenia kierunku archeologia śródziemnomorska. Charakteryzuje się on redukcjonistycznym podejściem do metod i tematów podejmowanych w archeologii klasycznej. W odpowiedzi na niechęć studentów do studiów klasycznych skupiła się ona na badaniu okresów i obszarów należących do archeologii klasycznej z punktu widzenia wyłącznie metod archeologicznych (Versluys, 2011). Jakkolwiek pomysł może wydawać się słuszny, ponieważ archeologia klasyczna pozostająca w tyle za najnowszymi metodami stosowanymi w archeologii pradziejowej od jakiegoś czasu wydaje się nadrabiać ten dystans przez nowoczesne programy badawcze (Haggis, 2015; Haggis, Antonaccio, 2015; Reanaud i in., 2020). Jednakże propozycja holenderska prowadzi do całkowitego zerwania z tradycją badań, która stanowić powinna ważny element integrujący nowoczesne metody i tradycyjnie stosowane podejścia.

Przedstawiona powyżej bardzo skrótowa dyskusja o poszczególnych obszarach badawczych pojedynczych archeologii tematycznych związanych z basenem Morza Śródziemnego zdecydowanie nie wyczerpuje tematu. W kontekście naszego artykułu stanowi jednak ważne tło do refleksji nad nauczaniem archeologii śródziemnomorskiej na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

ZARYS HISTORII ARCHEOLOGII DOTYCZĄCEJ BASENU MORZA ŚRÓDZIEMNEGO W POZNANIU ORAZ OŚRODKACH KRAKOWSKIM I WARSZAWSKIM

Nauczanie w zakresie archeologii basenu Morza Śródziemnego ma w Polsce długą i bogatą historię. Jego początki wiążą się z odzyskaniem niepodległości i formowaniem niezależnych uniwersytetów, jednak korzeni doszukiwać się można przede wszystkim w tradycjach akademii pruskiej, austriackiej i rosyjskiej. Do najważniejszych ośrodków formującej się archeologii akademickiej związanej z basenem Morza

Śródziemnego od samego początku należały ośrodki krakowski, warszawski i poznański (Abramowicz, 1991, s. 105).

Uniwersytety te pozostały do dziś najważniejszymi w Polsce ośrodkami, gdzie prowadzi się badania i naucza archeologii basenu Morza Śródziemnego. Każdy z nich specjalizuje się jednak w czymś innym i koncentruje swoje badania na innych regionach. Co za tym idzie, edukacja, która jest wynikiem również doświadczeń terenowych, ma nieco odmienny charakter. Podstawy są zwykle takie same, różnice pojawiają się w akcentowaniu i rozwijaniu szczegółów związanych z konkretnymi stanowiskami lub okresami. Proces formowania się instytutów i katedr jest zagadaniem bardzo ważnym, ponieważ dotyczy bezpośrednio tematu rozumienia archeologii klasycznej i archeologii śródziemnomorskiej w XX wieku w Polsce. Ponieważ jednak nasz artykuł dotyczy sytuacji obecnej, skrótowne nawet przedstawienie tej debaty wykracza zdecydowanie poza zakres tego tekstu. W związku z tym odniesiemy się do obecnego stanu edukacji w zakresie archeologii basenu Morza Śródziemnego w jedynie tych trzech wymienionych ośrodkach.

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Nauczanie w ramach archeologii basenu Morza Śródziemnego prowadzone jest na Wydziale Archeologii UAM (do roku 2019 w Instytucie Archeologii, a wcześniej w Instytucie Prahistorii na Wydziale Historycznym UAM) od 1999 roku. Początkowo odbywało się to w ramach specjalizacji o nazwie „archeologia śródziemnomorska”, ale zmieniło się to w 2004 roku, kiedy nazwę specjalizacji przemianowano na „archeologia orientalna i antyczna”. Do 2007 roku funkcjonowała w ramach jednolitych pięcioletnich studiów magisterskich obok specjalności archeologia pradziejowa, jednak w efekcie implementacji systemu bolońskiego wprowadzono studia dwustopniowe (Bugaj, 2013).

Specjalizacja AOiA odnosi się przede wszystkim do trzyletnich studiów licencjackich. Jest to specjalizacja, zgodnie z informacją podaną na stronie internetowej Wydziału (<https://archo.amu.edu.pl/Kandydaci/studia-i-stopnia-licencjackie>, dostęp: 18.11.2024), „dotycząca obszarów wokół Morza Śródziemnego i Bliskiego Wschodu. Szczególnie ukierunkowana jest na okresy archeologii pradziejów i starożytności Egiptu, Grecji, Rzymu, Mezopotamii i Anatolii”.

W ramach zajęć kursowych prowadzone są zajęcia z wprowadzenia do archeologii śródziemnomorskiej, archeologii epoki kamienia obszarów śródziemnomorskich, archeologii Mezopotamii, archeologii epoki brązu w Anatolii, archeologii Grecji, archeologii Rzymu, archeologii Egiptu. Kurs uzupełniają zajęcia z historii Mezopotamii, Grecji i Rzymu, a także historii sztuki grecko-rzymskiej (za: program studiów <https://archo.amu.edu.pl/Studenci/informacje-ogolne/plany-i-programy-zajec>).

Wprowadzenie systemu bolońskiego rozbiło tradycyjny pięcioletni kurs studiów na studia trzyletnie, a następnie dwuletnie uzupełniające. Tym samym podstawowy kurs archeologii zaplanowany początkowo dla studiów pięcioletnich został skumulo-

wany w trzy lata i nazywa się on zgodnie z programem „archeologią orientalną i antyczną”. W ramach dwuletnich magisterskich studiów uzupełniających studenci mają również możliwość wyboru specjalności „archeologia orientalna i antyczna”, a w jej obrębie modułu specjalistycznego o nazwie „archeologia cywilizacji orientalnej i antycznej”. Podczas tych studiów skupiają się na problemach węzłowych archeologii basenu Morza Śródziemnego, rozwijając tym samym wiedzę zdobytą podczas studiów trzyletnich. Studia licencjackie, jak i magisterskie powinno wieńczyć złożenie i obrona pracy dyplomowej. Prace licencjackie i magisterskie w teorii różni poziom znajomości podstaw pracy badawczej, zasad pisania prac naukowych oraz posiadanej wiedzy.

Utworzenie specjalizacji związanej z archeologią basenu Morza Śródziemnego było w Poznaniu powrotem do długiej tradycji nauczania archeologii klasycznej. Ze względu jednak na dyskusje międzywydziałowe, jak również potrzebę rozszerzenia edukacji w tym zakresie zdecydowano się na szerszy program. Poszerzał on klasyczny świat grecko-rzymski o archeologię związaną z epoką kamienia, a także brązu głównie w północnej części Morza Śródziemnego.

Ponadto wywiązała się współpraca z badaczami innych poznańskich ośrodków naukowych. Poza UAM zainteresowania obszarami śródziemnomorskimi, głównie w północno-wschodniej Afryce, przejawiali profesorowie z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN Oddział w Poznaniu (prof. Michał Kobusiewicz) oraz z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu (prof. Lech Krzyżaniak). Z edukacją w zakresie archeologii basenu Morza Śródziemnego wiążą się również zainteresowania kadry naukowej i prowadzone przez nią badania. Do głównych zainteresowań kadry naukowej należą takie zagadnienia, jak: powiązania kulturowe cywilizacji egejskiej z Europą Środkową, archeologia starożytnego Bliskiego Wschodu, (...) sztuka społeczności Europy środkowej w epoce żelaza a sztuka Grecji i Italii, (...) obszary prowincjonalno-rzymskie w Europie, (...) (za: <https://archo.amu.edu.pl/strona-glowna/o-wydziale>, dostęp: 18.11.2024).

Od 2001 roku prowadzone są badania na neolitycznym stanowisku Çatalhöyük w środkowej Turcji (Marciniak, Klimowicz, 2013). Od 2008 do 2011 roku we współpracy z Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej UW prowadzono wykopaliska w Tell Arbid w Syrii (Koliński, 2011). Od 2009 do 2023 roku prowadzone były badania terenowe w dolinie rzeki Anthemous w Grecji (Czebreszuk, 2013). Od 2012 do 2020 roku trwały archeologiczne badania powierzchniowe w irackim Kurdystanie (Koliński, 2017). W 2019 roku powstał Polski Instytut Archeologiczny w Atenach (PAIA) (za: <https://paia.amu.edu.pl/historia/>, dostęp: 18.11.2024). W 2023 roku rozpoczęły się nowe, trzyletnie badania na stanowisku Nahla Valley w irackim Kurdystanie. Dodatkowo pracownicy Wydziału uczestniczą w badaniach prowadzonych przez inne ośrodki lub podejmują z nimi bilateralną współpracę naukową, ale nie wiąże się to z samodzielnie prowadzonymi wykopaliskami.

Badania terenowe prowadzone przez pracowników Wydziału dają również możliwość zaangażowania się studentom. Zgodnie z informacją na stronie (za: <https://archo.amu.edu.pl/Kandydaci/studia-i-stopnia-licencjackie>, dostęp: 18.11.2024)

w ramach praktyki wykopaliskowej studenci mogli i mogą nadal brać udział w badaniach firmowanych przez Wydział. Praktyki są często miejscem, w którym studenci rozwijają wiedzę zdobywaną podczas zajęć kursowych. Bardzo często wiążą oni swoją dalszą karierę naukową ze stanowiskami albo obszarami, na których odbywali swoje praktyki.

Uniwersytet Jagielloński

Studia na kierunku archeologia na Uniwersytecie Jagiellońskim mają tradycję sięgającą roku 1863, a sam Uniwersytet był pierwszą polską uczelnią, na której otwarto Katedrę Archeologii Klasycznej (1897). Obecny Instytut Archeologii UJ powstał w 1971 roku, a w 1998 roku przeszedł wewnętrzną reorganizację polegającą na wydzieleniu osobnych jednostek, w tym dwóch dotyczących archeologii basenu Morza Śródziemnego: Zakładu Archeologii Klasycznej oraz Zakładu Archeologii Egiptu i Bliskiego Wschodu (Śliwa, 2017).

Profil badawczy Zakładu Archeologii Egiptu i Bliskiego Wschodu obejmuje zagadnienia dotyczące cywilizacji starożytnego Egiptu i Bliskiego Wschodu od IV tys. p.n.e. do czasów grecko-rzymskich. Nadto prowadzone są studia nad sztuką i religią egipską oraz nad rolą cywilizacji egipskiej w czasach nowożytnych. Badania prowadzone są także w kierunku recepcji kultury starożytnego Egiptu w Europie w XVII–XX wieku, miejscem Egiptu w dziejach kultury polskiej. Rozwinięciem tego są studia nad dziejami archeologii i początkami polskiego kolekcjonerstwa, w tym szczególnie krakowskich kolekcji starożytności. Zakład Archeologii Klasycznej prowadzi badania nad archeologią i sztuką starożytnej Grecji i jej kolonii, Cypru i Rzymu oraz oddziaływaniem kultur klasycznych na tereny środkowo- i wschodnioeuropejskiego Barbaricum. Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego prowadzi prace w Izraelu, Egipcie, Jordanii i na Cyprze.

Uniwersytet Warszawski

Nauczanie archeologii basenu Morza Śródziemnego na Uniwersytecie Warszawskim prowadzone jest od lat 30. XX wieku, kiedy utworzono tam Zakład Archeologii Klasycznej (Sadurska, 1970, 1973). Od 1953 roku funkcjonował jako Katedra Archeologii Śródziemnomorskiej, która od momentu powstania do 1972 roku kierowana była przez prof. Kazimierza Michałowskiego. To z jego inicjatywy rozpoczęto pierwsze polskie badania archeologiczne w obszarze basenu Morza Śródziemnego.

Wykształcenie się programu naukowego Katedry Archeologii Śródziemnomorskiej było dziełem i wynikiem zainteresowań badawczych jej kierownika. Przede wszystkim połączono tam archeologię klasyczną z egiptologią. Następnie program poszerzono o epigrafikę grecką, łacińską oraz palmyreńską, a także historię sztuki Bliskiego Wschodu, archeologię krajów nadczarnomorskich i nubiolegię.

W 1975 roku doszło do połączenia wszystkich istniejących katedr w jeden Instytut Archeologii. Od 2020 roku funkcjonuje Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Jest to największa archeologiczna instytucja akademicka w Polsce. Składa się z niezależnych katedr, w tym zajmujących się archeologią basenu Morza Śródziemnego: Archeologii Klasycznej, Archeologii Orientu, Archeologii Egiptu i Nubii, Archeologii Egejskiej i Włókiennictwa, Epigrafiki i Papirologii. Dodatkowo przy Uniwersytecie Warszawskim działa Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej (CAŚ), skupione głównie na prowadzeniu badań (m.in. w Afryce, na Bliskim Wschodzie, Cyprze, Półwyspie Arabskim itd.).

Wszystkie trzy omówione uniwersytety mają wiele cech wspólnych. Są najwcześniej powstałymi ośrodkami nauczania archeologii basenu Morza Śródziemnego w Polsce, prowadzą badania na terenie śródziemnomorskim i wykształciły wielu znakomitych badaczy. Różnią się specyficznym podejściem do swoich programów, przestrzenią badań, podejściem metodyczno-metodologicznym. Co najważniejsze jednak, z punktu dydaktyki, to fakt, że w dużym stopniu proponowane przez nie programy nauczania pokrywają się ze sobą. Wspólne są na nich kursy związane z archeologią Grecji w okresie brązu, archeologią Grecji i Rzymu w okresach klasycznych, archeologią Mezopotamii w epoce brązu, archeologią Egiptu w epoce brązu. Dodatkowo Uniwersytet Jagielloński proponuje archeologię cywilizacji basenu Morza Śródziemnego oraz archeologię Azji. Uniwersytet Warszawski poszerza swoją ofertę o archeologię Nubii, archeologię cywilizacji Dalekiego Wschodu. Na tym tle jednostka poznańska wyróżnia się przede wszystkim archeologią epoki kamienia w świecie śródziemnomorskim oraz archeologią Anatolii w epoce brązu i żelaza.

MATERIAŁY I METODY

Materialy

Bazę źródłową wykorzystaną przy pisaniu tego artykułu stanowią prace magisterskie i licencjackie obronione w ramach specjalizacji AOiA w latach 2004–2024. W przypadku ostatniego roku pod uwagę wzięliśmy prace, które złożono do końca września 2024 roku. Dostęp do danych, uzyskany na podstawie zgody Dziekana Wydziału Archeologii, możliwy był przez kilka niezależnych źródeł.

Informacje o pracach napisanych w latach 2020–2024 znajdują się w Archiwum Prac Dyplomowych (APD). Pełni on rolę katalogu i repozytorium elektronicznych wersji prac dyplomowych powstających na Uniwersytecie. Dostęp do Archiwum możliwy jest z poziomu strony internetowej (<https://apd.amu.edu.pl/>), jednakże ograniczony wyłącznie dla studentów i pracowników UAM. Ponadto z Biura Obsługi Studenta (BOS) otrzymaliśmy wykaz w formie papierowej zawierający informacje o wszystkich pracach powstałych przed rokiem 2020. W ten sposób zarówno przez APD, jak i listę udostępnioną przez pracowników BOS uzyskaliśmy

informacje o tytule pracy, nazwisku autora, nazwisku promotora, danych recenzenta i terminie obrony.

Do stworzenia bazy źródłowej wykorzystaliśmy również materiały przygotowane przez Sekcję Archeologii Biblioteki Collegium Historicum, a także skorzystaliśmy z wykazów prac dyplomowych przygotowanych przez Jolantę Walkiewicz, w tym opublikowanych w *Folia Praehistorica Posnaniensis* (Walkiewicz, 2004, 2011), jak również materiałów niepublikowanych, które autorka zgodziła się udostępnić na potrzeby niniejszego artykułu.

W ramach naszej pracy zebraliśmy informacje o 912 pracach magisterskich i licencjackich napisanych w latach 2004–2024 na kierunku archeologia, prowadzonym na UAM. Spośród nich 258 powstało w związku ze specjalizacją archeologia orientalna i antyczna. Stanowiły one 28% łącznej liczby prac.

Prace magisterskie powstawały na tej specjalizacji od 2004 roku, kiedy to swoje prace dyplomowe składał pierwszy rocznik jednolitych studiów magisterskich, rozpoczynający studia na UAM w 1999 roku. Natomiast prace licencjackie powstawały od 2010 roku, kiedy studia kończył pierwszy rocznik studiów pierwszego stopnia, rozpoczynający je na kierunku archeologia w 2007 roku. Ogółem w podanym przedziale na specjalizacji AOiA powstało 136 prac magisterskich (24% wszystkich prac magisterskich) i 122 prac licencjackich (35% wszystkich prac licencjackich).

Metody

Do analizy tematów prac dyplomowych posłużyliśmy się wariantem koncepcyjnym jakościowej oceny zawartości (ang. Qualitative Content Analysis). Pozwala ona na obiektywną i systematyczną klasyfikację, a w kolejnym stopniu ocenę badanej treści (Čehić, Memisevic, 2023; Lac, 2018). Analiza za pomocą wariantu koncepcyjnego przewiduje wybranie do zbadania określonych terminów-słów kluczowych, zakodowanie ich w kategorie, a następnie zliczenie ich występowania. Atutem tej metody jest możliwość dostosowywania i modyfikowania jej w trakcie. Słowa kluczowe i kategorie nie są zakładane *a priori*, ale kształtują się w czasie przeprowadzania analizy. W przypadku analizy tematów prac dyplomowych charakteryzujących się dużym zróżnicowaniem okazało się to bardzo ważne.

Tym samym w ramach naszego badania przewidzieliśmy dwa etapy. Pierwszym było wskazanie prac dyplomowych podlegających analizie oraz wybranie jednolitych kategorii opisu i połączenie ich z konkretnymi pracami. Drugim etapem było obliczenie częstości występowania poszczególnych słów kluczowych w ramach określonych kategorii oraz relacji między słowami kluczowymi.

W efekcie pierwszego etapu pracy spośród wszystkich prac licencjackich i magisterskich wybraliśmy te, których temat wykazywał związek z archeologią orientalną i antyczną. Przede wszystkim zatem wybraliśmy te prace, których tematyka jednoznacznie nawiązywała do obszaru Morza Śródziemnego. Ponadto włączyliśmy również prace skupiające się na Dalekim Wschodzie, co uznaliśmy za odpo-

wiadające orientowi zawartemu w nazwie specjalizacji. Do naszych analiz włączyliśmy również te prace, które nie dotyczyły bezpośrednio obszaru, ale odnosiły się do kultury antycznej rozprzestrzeniającej się na terenie Barbaricum.

Tematyka pracy dotycząca obszaru Morza Śródziemnego jest oczywistym wyborem w przypadku absolwentów specjalizacji archeologia orientalna i antyczna. Jak pokazują jednak rozprawy dyplomowe (co opisujemy w sekcji Dyskusja), studenci sięgają również coraz liczniej po tematy związane z Azją Południowo-Wschodnią. Włączyliśmy zatem te prace do naszego zestawienia, ponieważ odpowiadają one koncepcji dalekiego Orientu. Najbardziej problematyczne były prace dotyczące pogranicza oraz kontaktów świata i kultury śródziemnomorskiej z resztą Europy. Za kryterium przyjęliśmy to, czy praca pisana jest z perspektywy kultury antycznej ekspandującej na tereny Barbaricum, czy też z perspektywy Europy barbarzyńskiej odbierającej te bodźce. W pierwszym przypadku zaliczaliśmy prace jako należące do specjalizacji orientalna i antyczna, w drugim jako prace pradziejowe.

Zebrane prace opisaliśmy za pomocą słów kluczowych, które podzieliliśmy na kolejne kategorie. Przydzielając poszczególnym pracom określone kategorie, zmuszeni byliśmy dokonać koniecznych uproszczeń. Archeologia basenu Morza Śródziemnego jest bardzo skomplikowana i różni się w zależności od regionu. Symplifikacja, którą wybraliśmy, jest naszym zdaniem jedynym rozwiązaniem, które pozwala na ogólne spojrzenie na podejmowane tematy prac, a w ich obszarze na geografię i chronologię. Zaproponowany przez nas schemat kategorii w dość ogólnym stopniu odnosi się do schematów chronologicznych i geograficznych stosowanych w każdej z archeologii tematycznych. Pozwala jednak na ogólne porównanie tak dalekich obszarów, jak Hiszpania, Egipt czy Grecja.

Na potrzeby tego artykułu wydzieliliśmy następujące kategorie „Geografia I”, „Geografia II”, „Chronologia”, „Promotor – Okres”, „Promotor – Obszar”.

Pierwsza kategoria „Geografia I” odnosi się do skali kontynentu. W tym przypadku podzieliliśmy prace na dotyczące Europy, Azji, Afryki i Australii. W przypadku kilku prac o charakterze porównawczym niemożliwe było wskazanie jednego kontynentu. W takim przypadku posłużyliśmy się określeniami Europa – Azja i Europa – Afryka. Prace o charakterze metodologicznym, nieodnoszące się do konkretnego obszaru, ale dotyczące kwestii związanych z archeologią śródziemnomorską zostały opisane jako Ogólne.

Druga kategoria „Geografia II” zawęża jeszcze bardziej obszar do skali kraju lub krainy geograficznej. W większości przypadków posłużyliśmy się współczesnymi nazwami krajów, co wynikało z faktu, że krainy geograficzne w kolejnych okresach miały różne zasięgi i znaczenia: Bułgaria, Egipt, Filipiny, Francja, Grecja, Hiszpania, Iran, Jordania, Liban, Słowenia, Syria, Ukraina. Zdecydowaliśmy się jednak zachować nazwy krain geograficznych najczęściej pojawiających się w pracach, co do których nie ma większych wątpliwości: Anatolia, Italia, Nubia, Brytania, Lewant (jeżeli

niemożliwe było wskazanie konkretnego kraju w regionie) i Mezopotamia. Oznaczone zostały również sytuacje, w których prace nie wykazywały związku z konkretnym obszarem.

Trzecią kategorią była „Chronologia”, za pomocą której wskazaliśmy, jakiego okresu dotyczyła dana praca. Zostały one pogrupowane w następujące kategorie: epokę kamienia, epokę brązu i żelaza, okres rzymski i średniowiecze. W przypadku niektórych prac nie było możliwe wskazanie jakiegokolwiek okresu – zostało to również oznaczone. W kilku przypadkach prace dotyczyły więcej niż jednego okresu, co dodatkowo oznaczyliśmy stosownymi słowami kluczowymi. Ogółem w ramach tej kategorii przypisane zostały następujące kategorie: epoka kamienia, brązu, żelaza, okres rzymski, średniowiecze, epoka kamienia – brązu, brązu – żelaza, żelaza – okres rzymski, okres hellenistyczno-rzymski, okres rzymsko-bizantyjski. Oznaczone zostały również prace o charakterze metodologicznym nieodnoszące się do konkretnego obszaru. Szczególnie w przypadku tej kategorii widoczna jest skala przyjętego przez nas uproszczenia. Każdy z obszarów posługuje się swoją własną dokładną chronologią, często bardziej historyczną niż archeologiczną. Ponieważ celem artykułu jest porównanie prac, zdecydowaliśmy się nie uwzględniać chronologii funkcjonujących w ramach poszczególnych archeologii tematycznych, ale zastosować ogólny podział na epoki/okresy. Najbardziej widoczne może to być na przykładzie archeologii Egiptu, gdzie proponowany przez nas podział na epokę brązu nie jest stosowany. Do kwestii związanych z chronologią, jak również innymi – odnosimy się w sekcji „Dyskusja”.

Czwarta i piąta kategoria odnoszą się bezpośrednio do osoby promotora. Kategoria czwarta dotyczyła tego, jaki okres leży w głównej sferze zainteresowań promotora. Staraliśmy się korzystać z podobnych słów kluczowych, jakie zostały użyte w przypadku kategorii „Chronologia”. Do wydzielonych słów kluczowych należały: epoka kamienia, brązu, żelaza, okres rzymski, średniowiecze, epoka żelaza – okres rzymski oraz metodologia, gdy promotor nie zajmuje się szczególnie jednym okresem, a interesuje się kwestiami metodologicznymi.

Piąta kategoria odnosi się do obszaru, który najbardziej interesuje promotora pod względem naukowym. Tu również staraliśmy się odnieść do wcześniej stosowanych słów kluczowych, które pojawiły się w kategorii „Geografia II”. Do wskazanych przez nas dla tej kategorii należą: Anatolia, Egipt, Grecja, Grecja – Italia, Hiszpania, Italia, Mezopotamia, Pradzieje, Pradzieje – Śródziemnomorze oraz Metodologia.

Wyniki naszych analiz prezentujemy w kolejnych tabelach z podziałem na prace licencjackie (L) i magisterskie (M). Wyróżniliśmy również cztery przedziały czasowe: I – 2004–2009, II – 2010–2014, III – 2015–2019, IV – 2020–2024. Jednolite przedziały czasowe pozwalają na łatwiejsze zobrazowanie zachodzących zmian i trendów. W każdej z tabel wskazaliśmy słowa kluczowe pojawiające się najczęściej. W celu uproszczenia tabel słowa kluczowe występujące rzadziej zostały zsumowane w kategorii „Pozostałe”, są jednak omawiane w komentarzach do wyników.

WYNIKI

Geografia I

W przypadku prac magisterskich napisanych w I przedziale widać równomierny rozkład tematów z niewielką dominacją tych związanych z Afryką (tab. 1). W kolejnych dwóch przedziałach zaczynają dominować tematy związane z Europą. Dopiero w IV przedziale następuje powrót równomiernego rozdziału tematów, w tym przedziale lat postawały nieobserwowane wcześniej prace o charakterze metodologicznym.

Tab. 1. Rozkład tematów prac dyplomowych w poszczególnych przedziałach czasowych, uwzględniający dominujące regiony geograficzne (Geografia I)

Tbl. 1. Distribution of thesis topics across time periods, considering dominant geographic regions (Geography I)

Lata	Liczba prac		Europa		Azja		Afryka		Ogólne		Pozostałe	
	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L
2004–2009	54		30%		33%		35%		0%		2%	
2010–2014	42	60	50%	48%	21%	23%	29%	27%	0%	2%	0%	0%
2015–2019	30	34	57%	53%	27%	24%	20%	18%	0%	3%	0%	3%
2020–2024	10	28	30%	46%	30%	32%	30%	11%	10%	4%	0%	7%

Z kolei dla prac licencjackich we wszystkich przypadkach dominują te poświęcone Europie. W II przedziale widoczna jest niewielka dominacja tematów afrykańskich względem azjatyckich. Ten trend ulega jednak odwróceniu w przedziale III i IV. Szczególnie w przedziale IV widoczny jest wzrost tematów azjatyckich nawet kosztem tematów europejskich.

Geografia II

Europa

Jeśli chodzi o prace magisterskie, w pierwszym przedziale dominowały prace poświęcone obszarowi Grecji i Italii (tab. 2). Pozostałe dotyczyły innych krajów europejskich, takich jak Wielka Brytania czy Francja, głównie relacji między tymi obszarami a światem śródziemnomorskim. W dwóch kolejnych przedziałach widać większą obecność prac poświęconych Grecji, przy mniej więcej stałej liczbie prac poświęconych Italii. Widoczny jest również spadek liczby prac poświęconych pozostałym obszarom. W ostatnim przedziale, przy bardzo małej liczbie prac magisterskich, wszystkie poświęcone są obszarowi Grecji.

Tab. 2. Rozkład tematów prac dyplomowych w poszczególnych przedziałach czasowych, w kategorii Geografia II (dla obszarów europejskich)

Tbl. 2. Distribution of thesis topics across time periods, in the category Geography II for European areas

Lata	Liczba prac		Grecja		Italia		Bułgaria		Hiszpania		Pozostałe	
	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L
2004–2009	16		31%		31%		6%		0%		31%	
2010–2014	21	29	52%	55%	29%	28%	5%	10%	0%	0%	14%	7%
2015–2019	17	18	35%	33%	29%	28%	12%	0%	6%	28%	18%	11%
2020–2024	3	13	100%	69%	0%	15%	0%	0%	0%	15%	0%	0%

W przypadku prac licencjackich dla drugiego przedziału widać wyraźną dominację prac poświęconych Grecji, przy mniejszym udziale prac dotyczących Italii. W trzecim przedziale widać wyraźny spadek liczby prac poświęconych Grecji na rzecz tych dotyczących obszaru Iberii. W IV przedziale widać znaczący wzrost liczby prac poświęconych Grecji, przy jednoczesnym spadku prac dotyczących Italii i Iberii.

Azja

Analiza prac magisterskich z przedziału I wykazuje, że większa ich liczba jest poświęcona Anatolii, a poza tym tematyka prac dotyczy Mezopotamii (tab. 3); w mniejszym stopniu innych obszarów Bliskiego Wschodu, takich jak Iran, Jordania, Lewant. W drugim przedziale widać wyraźny spadek prac o tematyce anatolijskiej i lekki wzrost liczby prac mezopotamskich. Nastąpił natomiast wzrost liczby prac poświęconych Izraelowi. W przedziale III nastąpił powrót do prac o Anatolii, kosztem spadku prac poświęconych Mezopotamii i innym obszarom Bliskiego Wschodu. W IV przedziale, przy bardzo małej liczbie prac magisterskich, dotyczyły one poza Anatolią i Mezopotamią również Dalekiego Wschodu.

Tab. 3. Rozkład tematów prac dyplomowych w poszczególnych przedziałach czasowych, w kategorii Geografia II (dla obszarów azjatyckich)

Tbl. 3. Distribution of thesis topics across time periods, in the category Geography II for Asian areas

Lata	Liczba prac		Anatolia		Mezopotamia		Izrael		Daleki Wschód		Pozostałe	
	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L
2004–2009	18		39%		28%		0%		0%		33%	
2010–2014	9	14	22%	57%	33%	7%	22%	7%	0%	14%	22%	14%

2015–2019	8	8	71%	25%	14%	25%	0%	0%	0%	25%	14%	25%
2020–2024	3	9	33%	44%	33%	22%	0%	11%	33%	11%	0%	11%

Jeśli chodzi o prace licencjackie w przedziale II dotyczyły one głównie Anatolii, w małym stopniu Mezopotamii i Izraela. Pojawiły się jednak tematy związane z Dalekim Wschodem, mające podobny udział co obszary Bliskiego Wschodu. W przedziale III trend do wybierania tematów z Dalekiego Wschodu został utrzymany, prace o tej tematyce były pisane równie często co licencjaty poświęcone Anatolii, Mezopotamii czy Bliskiemu Wschodowi. W przedziale IV znów widać dominację prac anatolijskich, przy mniej więcej podobnym udziale prac dotyczących innych obszarów.

Afryka

W przypadku prac magisterskich w przedziale I ich tematyka rozkładała się proporcjonalnie między Nubię a Egipt, który miał jednak nieco wyższy odsetek wyboru (tab. 4). W przedziałach II, III i IV nastąpiło zachwianie tej proporcji: popularniejszym tematem stał się Egipt. Jeśli chodzi o prace licencjackie dla wszystkich trzech przedziałów, to również Egipt był najpopularniejszym wyborem. Inne obszary wybierane były okazjonalnie.

Tab. 4. Rozkład tematów prac dyplomowych w poszczególnych przedziałach czasowych, w kategorii Geografia II (dla obszarów afrykańskich)

Tbl. 4. Distribution of thesis topics across time periods, in the category Geography II for African areas

Lata	Liczba prac		Egipt		Nubia		Pozostałe	
	M	L	M	L	M	L	M	L
2004–2009	19		53%		47%		0%	
2010–2014	12	16	67%	81%	25%	19%	8%	0%
2015–2019	6	6	67%	100%	33%	0%	0%	0%
2020–2024	3	3	67%	67%	33%	0%	0%	33%

Chronologia

Prace magisterskie w przedziale I były poświęcone głównie epoce brązu (tab. 5). Jednakże okresy, takie jak epoka kamienia, żelaza czy okres rzymski, reprezentowane były w podobnym zakresie. Pozostałe prace dotyczyły przejścia od epoki kamienia do

epoki brązu, średniowiecza albo były pracami nieodwołującymi się do konkretnego okresu. W przedziale II nadal dominują prace dotyczące epoki brązu. Zainteresowanie pozostałymi okresami jest porównywane poza epoką kamienia, którą to zainteresowanie zmalało. W przedziale III spada zainteresowanie epoką brązu, najbardziej wzrasta zainteresowanie okresem rzymskim, a w mniejszym stopniu epoką kamienia. W przedziale IV utrzymany jest trend równomiernego rozłożenia zainteresowania tematami, przy czym wyraźniejsze jest zainteresowanie tematami metodologicznymi niezwiązanymi z konkretnym okresem.

Tab. 5. Rozkład tematów prac dyplomowych w poszczególnych przedziałach czasowych, uwzględniając dominujący okres (chronologia)

Tbl. 5. Distribution of thesis topics across time periods, considering the dominant chronological period

Lata	Liczba prac		Ep. kamienia		Ep. brązu		Ep. żelaza		Okr. rzymski		Pozostałe	
	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L
2004–2009	54		17%		24%		17%		19%		24%	
2010–2014	42	60	10%	10%	33%	38%	17%	23%	21%	22%	19%	7%
2015–2019	30	34	17%	9%	17%	38%	17%	29%	30%	12%	20%	12%
2020–2024	10	28	20%	25%	30%	29%	20%	25%	0%	4%	30%	18%

W przypadku prac licencjackich dla przedziału II widać większe zainteresowanie tematem epoki brązu, mniejsze zaś epoką żelaza i okresem rzymskim. W przedziale III spadkowi ulega przede wszystkim zainteresowanie okresem rzymskim. W przedziale IV widać równomierne rozłożenie zainteresowania, poza okresem rzymskim. W przypadku pozostałych prac są to w tym przedziale prace metodologiczne.

Europa

Wśród prac magisterskich dotyczących Europy w przedziale I ponad połowę stanowiły te poświęcone okresowi rzymskiemu (tab. 6). Zdecydowanie mniejszym zainteresowaniem cieszyły się prace poświęcone epoce brązu i epoce żelaza. W przedziale II powstało więcej prac poświęconych epoce brązu kosztem tych o okresie rzymskim. W przedziale III ponownie ponad połowa dotyczy okresu rzymskiego. Popularne były również prace poświęcone zagadnieniom przejścia od epoki brązu do epoki żelaza. W przedziale IV, przy niewielkiej liczbie prac, dominowały te poświęcone epoce brązu.

Tab. 6. Rozkład tematów prac dyplomowych w poszczególnych przedziałach czasowych, uwzględniając dominujący okres (dla obszarów europejskich)

Tbl. 6. Distribution of thesis topics across time periods, considering the dominant chronological period for European areas

Lata	Liczba prac		Ep. kamienia		Ep. brązu		Ep. żelaza		Okr. rzymski		Pozostałe	
	DM	DL	DM	DL	DM	DL	DM	DL	DM	DL	DM	DL
2004–2009	16		0%		19%		19%		56%		6%	
2010–2014	21	29	0%	0%	38%	31%	24%	21%	24%	45%	14%	3%
2015–2019	17	18	6%	6%	12%	28%	6%	44%	53%	22%	24%	0%
2020–2024	3	13	0%	15%	67%	38%	33%	31%	0%	8%	0%	8%

W przypadku prac licencjackich w przedziale II najpopularniejsze były te traktujące o okresie rzymskim, stanowiące niespełną połowę wszystkich prac. Mniejszym zainteresowaniem cieszyła się epoka brązu. W przedziale III zaobserwować można odwrócenie zainteresowania między pracami o okresie rzymskim i epoce żelaza, która była najpopularniejszym tematem podejmowanych prac. Z kolei w przedziale IV największe zainteresowanie osiągnęła epoka brązu, a następnie epoka żelaza. Pojawiały się również prace traktujące o epoce kamienia, natomiast zupełnie zmarginalizowane zostały prace o okresie rzymskim.

Azja

Jeśli chodzi o prace magisterskie, w pierwszym przedziale najliczniejsze były te poświęcone epoce kamienia, natomiast w drugiej kolejności powstało tyle samo prac dotyczących epoki brązu i okresu rzymskiego (tab. 7). W przedziale II z kolei najwięcej prac dotyczyło epoki brązu, natomiast prace o epoce brązu i okresie rzymskim znajdowały się na drugim miejscu. W przedziale III prace dotyczyły tylko dwóch okresów: najczęściej epoki kamienia, rzadziej epoki żelaza. W przedziale IV, przy bardzo małej liczbie prac, dotyczyły one epoki kamienia, żelaza i aspektów metodologicznych.

Tab. 7. Rozkład tematów prac dyplomowych w poszczególnych przedziałach czasowych, uwzględniając dominujący okres (dla obszarów azjatyckich)

Tbl. 7. Distribution of thesis topics across time periods, considering the dominant chronological period for Asian areas

Lata	Liczba prac		Ep. kamienia		Ep. brązu		Ep. żelaza		Okr. rzymski		Pozostałe	
	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L
2004–2009	18		33%		22%		22%		6%		17%	

2010–2014	9	14	11%	43%	33%	14%	22%	36%	22%	0%	11%	7%
2015–2019	7	8	57%	25%	0%	25%	43%	25%	0%	0%	0%	25%
2020–2024	3	9	33%	44%	0%	11%	33%	33%	0%	0%	33%	11%

W przypadku prac licencjackich w przedziale II najpopularniejszym tematem był okres epoki kamienia, następnie epoki żelaza. W przypadku przedziału III tematyka prac dotyczyła przede wszystkim epok kamienia, brązu, żelaza. W przedziale IV najczęściej pojawiały się prace o epoce kamienia i mniej licznie o epoce żelaza.

Afryka

Wśród prac magisterskich w pierwszym przedziale najpopularniejszym okresem była epoka brązu, natomiast bardzo popularne były również prace dotyczące średniowiecza i prace o charakterze przekrojowym i metodologicznym (tab. 8). W przedziale II odsetek tych prac zmniejszył się, choć nadal miały one duży udział w liczbie wszystkich prac. Najpopularniejszymi tematami były epoka kamienia i brązu. W przedziale III połowę prac stanowiły te poświęcone epoce brązu, natomiast podejmowane były również inne tematy dotyczące epoki żelaza, średniowiecza i momentu przejścia od epoki kamienia do epoki brązu. W przedziale IV, przy bardzo małej liczbie prac, dotyczyły one epoki kamienia, brązu i aspektów metodologicznych.

Tab. 8. Rozkład tematów prac dyplomowych w poszczególnych przedziałach czasowych, uwzględniając dominujący okres (dla obszarów europejskich)

Tbl. 8. Distribution of thesis topics across time periods, considering the dominant chronological period for African areas

Lata	Liczba prac		Ep. kamienia		Ep. brązu		Ep. żelaza		Okr. rzymski		Pozostałe	
	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L
2004–2009	19		16%		32%		5%		0%		47%	
2010–2014	12	16	25%	0%	25%	75%	0%	19%	17%	0%	33%	6%
2015–2019	6	6	0%	0%	50%	83%	17%	0%	0%	0%	33%	17%
2020–2024	3	3	33%	0%	33%	67%	0%	0%	0%	0%	33%	33%

Sytuacja wygląda jednak inaczej w przypadku prac licencjackich. Tu w każdym z przedziałów dominuje zainteresowanie epoką brązu. Inne tematy stanowią jedynie pojedyncze przypadki.

Promotor – Okres

W przypadku prac magisterskich dla pierwszego przedziału bez mała połowę prac prowadzili promotorzy specjalizujący się w epoce brązu, a w mniejszej liczbie specjaliści od epoki kamienia (tab. 9). Dla przedziału II sytuacja była podobna, zwiększył się jedynie procentowy udział promotorów specjalizujących się w epoce brązu. W przypadku przedziału III zaobserwować można wypłaszczenie tego trendu z nadal dominującymi specjalistami z epoki brązu. Natomiast w przedziale IV, przy znacznym spadku liczby prac, ich większość napisana została pod kierownictwem osób zajmujących się metodologią.

Tab. 9. Rozkład tematów prac dyplomowych w poszczególnych przedziałach czasowych, uwzględniając specjalizację promotora (promotor – okres)

Tbl. 9. Distribution of thesis topics across time periods, considering the supervisor's specialization (supervisor – period)

Lata	Liczba prac		Ep. kamienia		Ep. brązu		Ep. żel. – okr. rzym.		Metodologia		Pozostałe	
	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L
2004–2009	46		22%		48%		0%		11%		20%	
2010–2014	40	55	15%	16%	68%	45%	0%	31%	10%	5%	8%	2%
2015–2019	30	34	20%	9%	37%	41%	7%	38%	27%	12%	10%	0%
2020–2024	10	28	0%	25%	30%	39%	10%	29%	60%	7%	0%	0%

Jeśli chodzi o prace licencjackie z przedziału II i III większość z nich została napisana pod kierownictwem specjalistów od epoki brązu, ale również w nieco mniejszej liczbie pod kierunkiem pracowników specjalizujących się w okresie epoki żelaza – rzymskim. W przedziale IV nastąpiła zmiana. Nadal dominują prace kierowane przez specjalistów od epoki brązu, ale niewiele mniej jest prac pisanych pod kierunkiem osób specjalizujących się w epoce kamienia i okresie epoki żelaza – rzymskim.

Promotor – Obszar

Z analizy prac magisterskich z pierwszego przedziału wynika, że najwięcej z nich napisanych zostało pod kierunkiem specjalistów od archeologii Mezopotamii (tab. 10). W kolejnym, II przedziale udział takich prac zwiększył się i nadal stanowi-

ły one większość. Jednocześnie powstało więcej prac, których promotorzy specjalizują się w archeologii zarówno środkowoeuropejskiej, jak i śródziemnomorskiej. W trzecim przedziale dominują prace z tej drugiej kategorii. Znacząco spada udział prac pisanych pod kierunkiem specjalistów od Mezopotamii, kosztem zwiększenia prac pisanych pod kierunkiem metodologów. W IV przedziale ponad połowa z prac była przez nich kierowana, przy znacznie mniejszym udziale prac pisanych pod kierunkiem specjalistów od archeologii obszarów środkowoeuropejskich i śródziemnomorskich.

Tab. 10. Rozkład tematów prac dyplomowych w poszczególnych przedziałach czasowych, uwzględniając specjalizację promotora (promotor – obszar)

Tbl. 10. Distribution of thesis topics across time periods, considering the supervisor's specialization (supervisor – area)

Lata	Liczba prac		Grecja – Italia		Mezopotamia		Pradz. – śródz.		Metodologia		Pradziejce		Pozostałe	
	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L
2004–2009	46		0%		39%		17%		11%		20%		13%	
2010–2014	40	55	0%	15%	45%	5%	30%	29%	10%	5%	5%	7%	10%	38%
2015–2019	30	34	0%	18%	20%	0%	37%	26%	27%	12%	17%	3%	0%	41%
2020–2024	10	28	10%	14%	10%	0%	20%	39%	60%	7%	0%	11%	0%	29%

Prace licencjackie we wszystkich przedziałach były pisane pod okiem specjalistów od archeologii pradziejowej i śródziemnomorskiej. Jednocześnie duży udział miały prace pisane u specjalistów od obszaru Egiptu i Iberii. W kolejnych przedziałach różnice między dokładną liczbą prac były niewielkie.

Prace dotyczące Europy – Promotor Okres

Większość prac magisterskich dotyczących terenów Europy w pierwszym przedziale prowadzona była przez specjalistów od epoki brązu (tab. 11). W dalszej kolejności były to prace pisane pod kierownictwem osób specjalizujących się w średniowieczu, epoce żelaza i okresie rzymskim. Taka sytuacja nie powtarzała się w kolejnych przedziałach. W przedziale II i IV dominowały prace pisane u specjalistów od epoki brązu, na drugim miejscu były kolejno prace pisane pod kierunkiem metodologów i specjalistów od epoki żelaza – rzymskiego.

Tab. 11. Rozkład tematów prac dyplomowych w poszczególnych przedziałach czasowych, uwzględniając specjalizację promotora (dla obszarów europejskich)

Tbl. 11. Distribution of thesis topics across time periods, considering the supervisor's specialization for European areas

Lata	Liczba prac		Ep. kamienia		Ep. brązu		Ep. żel. – okr. rzym.		Metodologia		Pozostałe	
	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L
2004–2009	14		0%		36%		0%		7%		57%	
2010–2014	19	27	5%	0%	68%	37%	0%	56%	16%	4%	11%	4%
2015–2019	17	18	6%	0%	29%	33%	12%	61%	41%	6%	12%	0%
2020–2024	3	13	0%	8%	67%	46%	33%	46%	0%	0%	0%	0%

W przypadku prac licencjackich wygląda to jednak zupełnie inaczej. Mniej więcej jedna trzecia wszystkich prac napisana jest u specjalistów od epoki brązu. Natomiast ponad połowa prac w przedziale II i III napisana jest pod kierunkiem promotorów specjalizujących się epoką żelaza – okresem rzymskim.

Prace dotyczące Azji – Promotor Okres

Jeśli chodzi o prace magisterskie dotyczące obszaru Azji, w przedziale I i II dominują te napisane u promotorów zajmujących się epoką brązu (tab. 12). Na drugim miejscu znajdują się prace kierowane przez naukowców zajmujących się epoką kamienia. W przedziale III sytuacja ulega odwróceniu. Natomiast w przedziale IV następuje powrót do stanu z przedziału I i II.

Tab. 12. Rozkład tematów prac dyplomowych w poszczególnych przedziałach czasowych, uwzględniając specjalizację promotora (dla obszarów azjatyckich)

Tbl. 12. Distribution of thesis topics across time periods, considering the supervisor's specialization for Asian areas

Lata	Liczba prac		Ep. kamienia		Ep. brązu		Ep. żel. – okr. rzym.		Metodologia		Pozostałe	
	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L
2004–2009	16		25%		56%		0%		19%		0%	
2010–2014	9	13	22%	69%	78%	15%	0%	15%	0%	0%	0%	0%

2015–2019	7	8	71%	38%	29%	13%	0%	25%	0%	25%	0%	0%
2020–2024	3	9	0%	56%	33%	22%	0%	22%	67%	0%	0%	0%

W przypadku prac licencjackich w każdym z przedziałów dominują prace kierowane przez specjalistów od epoki kamienia. Wartość udziału specjalistów z pozostałych specjalizacji pozostaje na mniej więcej podobnym poziomie.

Prace dotyczące Afryki – Promotor Okres

Prace magisterskie, które dotyczyły obszaru Afryki, w przedziale I najczęściej pisane były pod kierunkiem specjalistów od epoki kamienia i epoki brązu (tab. 13). W przedziale II i III zaczynają dominować znacząco prace pisane pod kierunkiem specjalistów od epoki brązu, jednak pojawiają się również pisane pod kierownictwem specjalistów od średniowiecza, metodologii.

Tab. 13. Rozkład tematów prac dyplomowych w poszczególnych przedziałach czasowych, uwzględniając specjalizację promotora (dla obszarów afrykańskich)

Tbl. 13. Distribution of thesis topics across time periods, considering the supervisor's specialization for African areas

Lata	Liczba prac		Ep. kamienia		Ep. brązu		Ep. żel. – okr. rzym.		Metodologia		Pozostałe	
	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L	M	L
2004–2009	16		40%		47%		0%		7%		7%	
2010–2014	9	13	25%	0%	58%	93%	0%	0%	8%	7%	8%	0%
2015–2019	7	8	0%	0%	67%	100%	0%	0%	17%	0%	17%	0%
2020–2024	3	9	0%	0%	0%	67%	0%	0%	100%	33%	0%	0%

Prace licencjackie w przedziale II i III pisane były przede wszystkim pod kierunkiem osób zajmujących się epoką brązu. W przedziale IV natomiast następuje niewielkie zachwianie w stronę prac kierowanych przez metodologów.

DYSKUSJA

Charakterystyka podejmowanych prac dyplomowych

Najbardziej popularnymi zagadnieniami podejmowanymi w pracach magisterskich w ujęciu łącznym były te związane z terenami Europy. Jedynie w pierwszych latach studiów studenci równie często podejmowali tematy związane innymi kontynentami. W ostatnich latach daje się zauważyć trend powrotu do tego równomiernego rozłożenia tematyki prac, jednakże wynikać to może z drastycznie malejącej ogólnej liczby prac magisterskich i licencjackich. W przypadku prac licencjackich natomiast Europa pozostaje najpopularniejszym tematem. Jeśli chodzi o tematy azjatyckie, widać niewielki wzrost zainteresowania obserwowany równocześnie z procesem spadku zainteresowania tematami afrykańskimi.

Europa

Przy bardziej szczegółowym ujęciu tematu widać, że archeologia związana z Imperium Rzymskim stanowiła zwykle jedną trzecią wszystkich prac. W ostatnich latach ten trend zdaje się zmieniać na rzecz archeologii Grecji. Sama Grecja związana jest z tematami poświęconymi w równym stopniu epoce brązu i żelaza z niewielką przewagą tematów poświęconych temu pierwszemu okresowi. Jedynie w ostatnich latach widać zdecydowaną przewagę prac poświęconych epoce brązu w Grecji, ale dysproporcja może wynikać w znacznej mierze z drastycznie malejącej liczby prac.

Zestawienie trendów w doborze tematyki prac magisterskich z osobami promotorów, a szczególnie ich zainteresowaniami badawczymi, pokazuje bardzo ciekawą zależność. W przypadku epoki brązu liczba promotorów specjalizujących się w tej epoce i tematów związanych z tym okresem pozostaje mniej więcej równa. A zatem promotorami prac z epoki brązu byli specjaliści od tego okresu. Natomiast w przypadku tematów dotyczących epoki żelaza i okresu rzymskiego odsetek promotorów specjalizujących się w tych okresach był znacznie niższy. Oznacza to, że studenci częściej wybierali promotorów spoza dziedziny, co częściowo wynikało z doboru tematów metodologicznych. Ta sama zależność nie jest obserwowana w przypadku prac licencjackich. W tym przypadku prace z epoki żelaza i okresu rzymskiego były pisane pod kierownictwem osób zajmujących się tymi tematami.

Azja

W tematach podejmowanych prac dotyczących Azji widać stałe i utrzymujące się zainteresowanie obszarem Mezopotamii. Jedynie w pierwszych latach powstawania prac licencjackich było one stosunkowo niewielkie. Tematem, który wykazuje bardzo duże wahnięcia w liczbie podejmujących go prac, jest Anatolia. Zainteresowanie w kolejnych przedziałach przechodzi od umiarkowanego do bardzo dużego, zarówno w przypadku prac magisterskich, jak i licencjatów, choć w drugim przypadku różnice w liczbie punktów procentowych są mniejsze. W ramach prac poświęconych tym obszarom dominują prace poświęcone epoce kamienia i epoce żelaza. Stosunkowo

mało prac traktuje o epoce brązu. Zainteresowanie tymi okresami wiąże się również z pracami dotyczącymi obszarów Lewantu i dalekiej Azji.

Podobnie jak w przypadku Europy, również w kontekście Azji zestawienie zainteresowań badawczych promotorów prac z ich tematyką wskazuje interesujące kwestie. W przypadku prac magisterskich tematy związane z epoką brązu nie były dominujące, a w ostatnich latach nie były w ogóle podejmowane. Natomiast udział promotorów zainteresowanych tymi obszarami zdaje się utrzymywać na poziomie o trzydzieści punktów procentowych wyższym niż zainteresowanie samym okresem przez studentów. Równocześnie, mimo dość dużego udziału w tematyce prac okresów epoki żelaza i rzymskiego, nie pojawiają się oni w ogóle jako promotorzy prac. Natomiast w przypadku prac licencjackich proporcje tematyki pracy i zainteresowań badawczych promotorów wydają się zachowane.

Afryka

W przypadku prac magisterskich poświęconych Afryce widoczny jest dość równomierny podział. Dominują prace na temat Egiptu, a na drugim miejscu są prace poświęcone Nubii. Spośród tematów bardzo często podejmowane są te dotyczące epoki brązu. Dotyczą one szczególnie prac poświęconych Egiptowi, czyli w tym przypadku dotyczą Egiptu dynastycznego. Pojawiają się również prace o epoce kamienia, czyli traktujące o Egipcie predynastycznym. Prace poświęcone Nubii natomiast w dużej części dotyczyły średniowiecza lub podejmowały kwestie metodologiczne. Często pojawiającym się zagadnieniem było to związane z ochroną dziedzictwa na terenie Sudanu. W przypadku prac licencjackich z kolei zawsze dominowało zainteresowanie Egiptem faraonским, czyli epoką brązu. W ostatnich latach widać jednak spadek liczby studentów zainteresowanych tematami afrykańskimi, który jest znacznie wyższy niż w przypadku Europy czy Azji.

Stałemu udziałowi prac magisterskich dotyczących epoki brązu towarzyszy również stały odsetek promotorów zajmujących się tym okresem. Jednakże jest on wyższy od liczby samych prac. Jest to zatem sytuacja podobna do tej, jaką opisywaliśmy w przypadku tematów europejskich. Warto podkreślić jest również fakt zwiększającej się liczby prac o charakterze metodologicznym, pisanych pod kierunkiem metodologów. W przypadku prac licencjackich dominuje udział promotorów – specjalistów od epoki brązu, co koresponduje z wysokim odsetkiem prac poświęconych temu okresowi.

TEMATY PRAC A SPECJALIZACJA ORIENTALNA I ANTYCZNA

Jednym z najważniejszych elementów procesu dydaktycznego na każdej uczelni wyższej jest proces przygotowania i obrony przez studenta pracy naukowej, zarówno na I, jak i II poziomie studiów. Jest on niezbędny do ukończenia przez niego studiów i zdobycia tytułu zawodowego. Dodatkowo dyplom studiów magisterskich wraz z określoną liczbą praktyk wykopaliskowych daje możliwość ubiegania się o prawo

do kierowania badaniami (Bugaj, Hordecki, Filipowicz, Zalewska, 2024). Świadczy to o ważności całego procesu.

Tematy podejmowane przez studentów, jak również wybór osoby promotora były z całą pewnością świadomą decyzją blisko trzech setek osób kończących studia na specjalizacji orientalnej i antycznej. Z tego powodu wybory przez nich dokonane, analizowane jako całość, dają obraz tego, jak specjalizacja jest postrzegana przez samych studentów.

Z zaproponowanej przez nas analizy wynika, że tematy prac w znakomitej większości pokrywają się z propozycją dydaktyczną Wydziału Archeologii. Oferta specjalizacji archeologia orientalna i antyczna znajduje duże grono swoich zwolenników, którzy stanowią średnio jedną trzecią wszystkich studentów archeologii. W dużej części przypadków prace są również wynikiem współpracy studentów i promotorów podczas podejmowanych przez tych ostatnich badań terenowych. Wydział Archeologii UAM ma w tym względzie bogatą tradycję, co znajduje również odzwierciedlenie w podejmowanych tematach badawczych studentów.

Jest to jednakże tylko część wszystkich prac. Wielu studentów decyduje się bowiem na podjęcie tematów, które nie znajdują się w programie nauczania lub pełnią tam marginalną rolę. Dotyczy to na przykład całego obszaru lewantyńskiego w epoce brązu i epoce żelaza, a także obszarów Dalekiego Wschodu. O ile jeszcze Lewant pojawia się niekiedy w toku wykładów czy ćwiczeń, o tyle Daleki Wschód nie. Studenci podejmujące takie prace muszą wykazywać się większym zaangażowaniem i mobilizacją.

Pewnym problemem pozostaje jednak w takiej sytuacji osoba promotora. Na Wydziale Archeologii są specjaliści prowadzący badania w doskonale znanych sobie obszarach i okresach. Często zostają promotorami prac poświęconych dokładnie tym tematom. Natomiast duże dysproporcje wskazują, że na Wydziale brakuje specjalistów od różnych okresów na tym samym obszarze, w związku z tym studenci często dokonują wyboru osoby promotora, kierując się jego podobnymi zainteresowaniami, co temat pracy, ale nie tożsamy. Często też wynika to z faktu, że studenci podejmują tematy związane z obszarem basenu Morza Śródziemnego, ale wykraczając poza ramy geograficzne wyznaczone przez zajęcia kursowe, a tym samym pośrednio poza zainteresowania promotorów konkretnymi obszarami.

Nauczanie archeologii basenu Morza Śródziemnego ma na Wydziale Archeologii UAM długą i bogatą tradycję. Jest to żywa, cały czas zmieniająca się historia. Program dydaktyczny ulegał i ulega zmianom od roku 1999, czyli czasów pierwszych studentów najpierw studiów magisterskich, a potem studiów dwuetapowych. Zmiany i przekształcenia są zatem wpisane w charakter tych, jak i innych studiów wyższych.

Odsetek prac wykraczających poza zajęcia kursowe, zainteresowania kadry naukowej i tematykę badań Wydziału jest duży. Prowadzi nas to do wniosku, że po 25 latach rozwoju archeologii orientalnej i antycznej na Wydziale Archeologii należy rozważyć dalszy rozwój, być może w kierunku obszarów i okresów, którymi zainteresowanie wykazują studenci. Byłoby to naturalną ewolucją programu zapropono-

nowanego wszak w reakcji na potrzeby studentów ponad dwadzieścia pięć lat temu (Bugaj, 2013).

Jakiegokolwiek zmiany nie mogą oczywiście przebiegać *ad hoc*. Powinny być poprzedzone gruntownym namysłem nad tym, czym archeologia orientalna i antyczna na UAM w chwili obecnej jest. Jak wskazywaliśmy wcześniej nie jest ona niestety *stricto* ani orientalna, ani antyczna. Za niejasnością nazwy specjalizacji idzie jej program. Jak wskazywaliśmy jej program w formie obecnej jest programem archeologii śródziemnomorskiej lub szerszej archeologii basenu Morza Śródziemnego. Szczególnie to drugie określenie jest bliższe temu, co znajduje się w programie nauczania oraz obrazowi jawiącemu się na podstawie analizy tematów prac magisterskich i licencjackich.

Nie jest to oczywiście debata czysto akademicka nad samą nazwą specjalizacji, co raczej nad podejściem naukowców poznańskich i ich głos w dyskusji. Archeologia orientalna, a szerszej orientalizm spotyka się z dużą krytyką jako niosący negatywne kolonialne podejście (Said, 2005). Tym samym nazwy zawierające człon „orientalny” są zastępowane innymi, co ma podkreślać nowoczesne podejście skupione na naukowych przesłankach. Przykłady rezygnacji z orientalizmu jako nazwy wyznaczającej agendę badań można znaleźć w najnowszej decyzji Instytutu Orientalnego na Uniwersytecie w Chicago. W 2023 roku zmienił on nazwę na Instytut Badań nad Kulturami Starożytnymi, Azją Zachodnią i Afryką Północną. Jak zostało podkreślone, nowa nazwa oddaje przede wszystkim zakres terytorialny. Podkreśla to fakt, że orient jako określenie geograficznej przestrzeni badań jest niewystarczające (<https://news.uchicago.edu/story/oriental-institute-changes-name-institute-study-ancient-cultures-west-asia-north-africa>, dostęp: 18.11.2024).

Ponadto specyfika poznańska zawsze silnie stawiała na kwestie metodologiczne. Znajduje to wyraz w sporym odsetku prac czysto metodologicznych. Z tego też powodu ważne jest, aby archeologia nauczana w Poznaniu nie kojarzyła się wyłącznie z archeologicznymi metodami wykopaliskowymi. Jak wskazywaliśmy wyżej archeologia śródziemnomorska w niektórych krajach zaczyna wykazywać dążenie do zerwania z tradycją nauczania i bycia zastąpioną jedynie zestawem metod aplikowanych w świecie śródziemnomorskim.

Długa i bogata historia oraz doświadczenie badaczy poznańskich byłyby rzeczą jasną zaprzepaszczone przy tak redukcjonistycznym podejściu. Stąd wszelkie ewentualne zmiany programowe muszą stanowić spójną całość z dotychczasową praktyką nauczania i prowadzenia badań w ramach WA w basenie Morza Śródziemnego. Jesteśmy jednak przekonani, że jest to w pełni możliwe.

Podziękowania

Podziękowania za pomoc w uzyskaniu dostępu do wykazów prac należą się obecnym i emerytowanym pracownikom Sekcji Archeologii Biblioteki Collegium Historicum – pani Lucynie Leśniak oraz pani Jolancie Walkiewicz, a także pracownikom Biura Obsługi Studentów – pani Joannie Sokalskiej i panu Maciejowi Betherowi.

Dziękujemy również wszystkim, którzy dyskutowali z nami „specyfikę poznańską”, a także historię specjalizacji oraz udzielili nam cennych komentarzy merytorycznych, a w szczególności Pani prof. Ewie Bugaj.

BIBLIOGRAFIA

- Abramowicz, A. (1991). *Historia archeologii polskiej. XIX i XX wiek*. Warszawa – Łódź.
- Bugaj, E. (2011). Archeologia klasyczna w poszukiwaniu swej tożsamości. Między przeszłością, terażniejszą a historią sztuki. *Folia Praehistorica Posnaniensia*, 16, 255–279.
- Bugaj, E. (2013). Archeologia klasyczna na Uniwersytecie w Poznaniu i konteksty jej powoływania. *Folia Praehistorica Posnaniensia*, 18, 31–60.
- Bugaj, E., Hordecki, J., Filipowicz, P., Zalewska, A. I. (2024). Dydaktyka archeologiczna. Archeologia jako kierunek kształcenia. W: A. Marciniak, D. Cyngot, S. Iwaniszewski, H. Kowalewska-Marszałek, F. M. Stępniewski, A. I. Zalewska (red.), *Leksykon Terminów Archeologicznych* (s. 253–260). Kraków: Universitas.
- Czebreszuk, J. (2013). Aktywność pracowni archeologii śródziemnomorskiej epoki brązu w badaniach nad strefą egejską ze szczególnym uwzględnieniem zagadnienia bursztynu w kulturze mykeńskiej. *Folia Praehistorica Posnaniensia*, 18, 61–71.
- Čehić, I., Memisevic, H. (2023). Content analysis of defended master theses at the Faculty of Educational Sciences in Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. *Multidisciplinarni Pristupi u Edukaciji i Rehabilitaciji*, 5(6), 17–28.
- Dyson, S. L. (1993). From New to New Age Archaeology: Archaeological Theory and Classical Archaeology-A 1990s Perspective. *American Journal of Archaeology*, 97(2), 195–206.
- Kobusiewicz, M. (2009). Polskie badania stanowisk prahistorycznych poza Europą. W: M. Brzostowicz (red.), *Archeologia Polska i jej czasy* (s. 61–70). Poznań: Wydawnictwo PTPN.
- Koliński, R. (2011). Badania Instytutu Prahistorii UAM w Poznaniu na Tell Arbid (północno-wschodnia Syria) w latach 2008–2009. *Folia Praehistorica Posnaniensia*, 16, 219–254.
- Koliński, R. (2017). Settlement history of Iraqi Kurdistan: An assessment halfway into the project. *Polish Archaeology in the Mediterranean*, 26(1), 579–590.
- Krueger, M. (2013). Archeologia zachodniego Śródziemnomorza w Poznaniu – stan i perspektywy badań. *Folia Praehistorica Posnaniensia*, 18, 135–149.
- Lac, A. (2018). Content analysis. W: R. J. R. Levesque (red.), *Encyclopedia of adolescence* (t. 2) (s. 761–766). Switzerland: Springer International.
- Marciniak, A., Klimowicz, A. (2013). Archeologia pradziejowa wschodniego Śródziemnomorza na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. *Folia Praehistorica Posnaniensia*, 18, 177–196.
- Morris, I. (2004). Classical Archaeology. W: J. Bintliff (red.), *A companion to Archaeology*. Oxford: Blackwell.
- Nowicki, K., Lewartowski, K. (2012). Archeologia egejska. W: S. Tabaczyński, A. Marciniak, D. Cyngot, A. Zalewska (red.), *Przeszość społeczna. Próba konceptualizacji* (s. 239–242). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Reanaud, A., Papayiannis, K., Bouchité, K., Theodoropoulou, T., Gardeisen, A. (2020). Un puits à roue élévatrice de Kition-Bamboula: Les restes fauniques. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 144(2), 777–817.
- Rekowska-Ruszkowska, M. (2012). Archeologia klasyczna. W: S. Tabaczyński, A. Marciniak, D. Cyngot, A. Zalewska (red.), *Przeszość społeczna. Próba konceptualizacji* (s. 218–233). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Rzepka, S., Wodzińska, A. (2012). Archeologia Egiptu. W: S. Tabaczyński, A. Marciniak, D. Cyngot, A. Zalewska (red.), *Przeszość społeczna. Próba konceptualizacji* (s. 231–235). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

- Sadurska, A. (1970). Archeologia śródziemnomorska w 25-leciu PRL. *Sprawozdania z Prac Naukowych Wydziału Nauk Społecznych*, 13(3–4), 13–30.
- Sadurska, A. (1973). Katedra Archeologii Śródziemnomorskiej UW w latach 1945–1972. *Roczniki Uniwersytetu Warszawskiego*, 13, 81–96.
- Said, E. (2005). *Orientalizm*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Snodgrass, A. (2012). What is Classical Archaeology? Greek Archaeology. W: S. E. Alcock, R. Osborne (red.), *Classical Archaeology* (s. 13–29). London: Wiley-Blackwell.
- Stępniewski, F. (2012a). Archeologia śródziemnomorska. W: S. Tabaczyński, A. Marciniak, D. Cyngot, A. Zalewska (red.), *Przeszość społeczna. Próba konceptualizacji* (216–217). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Stępniewski, F. (2012b). Archeologia starożytnego Bliskiego Wschodu. W: S. Tabaczyński, A. Marciniak, D. Cyngot, A. Zalewska (red.), *Przeszość społeczna. Próba konceptualizacji* (243–246), Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Śliwa, J. (2017). Archeologia śródziemnomorska w Uniwersytecie Jagiellońskim (1897–1998). *Meander*, 72, 143–163.
- Verstuyf, M. J. (2011). Archéologie classique et histoire de l'art aux Pays-Bas: Des liaisons dangereuses. *Perspective*, 2, 687–701.
- Walkiewicz, J. (2004). Wykaz prac magisterskich, doktorskich i habilitacyjnych zrealizowanych w Instytucie Prahistorii UAM w latach 1998–2002 (sygnatury biblioteki Instytutu Prahistorii UAM). *Folia Praehistorica Posnaniensia*, 12, 353–366.
- Walkiewicz J. (2011). Wykaz prac magisterskich, doktorskich i habilitacyjnych zrealizowanych w Instytucie Prahistorii UAM w latach 2003–2007 (sygnatury biblioteki Instytutu Prahistorii UAM).

THE SPECIFICITY OF TEACHING MEDITERRANEAN ARCHAEOLOGY AT ADAM MICKIEWICZ UNIVERSITY IN POZNAŃ: A STUDY OF DIPLOMA THESIS TOPICS

Summary

The article examines the evolution of Mediterranean archaeology education at Adam Mickiewicz University (AMU) over the past 20 years, focusing on the specialization “Oriental and Ancient Archaeology” (AOiA). It explores trends in diploma thesis topics to evaluate the alignment between student interests, the curriculum, and faculty research. Adam Mickiewicz University’s Mediterranean archaeology program is compared with similar offerings at Jagiellonian University and the University of Warsaw, highlighting regional specializations.

Mediterranean archaeology in Poland has evolved from classical archaeology, incorporating in time broader regions and periods (e.g., Egypt, Nubia, and Mesopotamia). At AMU, AOiA has been taught since 2004, replacing the earlier term “Mediterranean archaeology.” The specialization focuses on prehistory and antiquity in the Mediterranean and Near Eastern regions.

The following study analyzed 912 diploma theses (136 master’s and 122 bachelor’s from AOiA) from 2004 to 2024 using qualitative content analysis. Categories included geography, chronology, and advisor specializations.

The analyses revealed that the topics predominantly focus on Europe (e.g., Greece, Italy) and Asia (e.g., Anatolia, Mesopotamia). African studies are primarily centered on Egypt and Nubia but have declined in recent years. As for the chronological focus: Master’s theses: A consistent interest in the Bronze Age is visible, though topics span from the Stone Age to medieval periods. Bachelor’s theses: Similar trends can be discerned, with a notable increase in methodological studies.

The analysis underscores the evolving nature of student interests and how they mirror broader trends. Faculty specializations strongly correlate with thesis topics. However, students sometimes select interdisciplinary themes, especially in methodological studies. The study offers insights into the relationship between curriculum design, research focus, and student preferences, highlighting opportunities for further development of Oriental and Ancient Archaeology at AMU. It also emphasizes the importance of maintaining a balance between traditional and innovative approaches in archaeology education.